

ΑΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΙ ΛΟΓΙΟΙ

BIRGINIA Π. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ

Τοῦ κ. ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΑΛΟΥΡΗ

Στὸ ἄρθρο μου αὐτὸ θ' ἀσχοληθῶ γιὰ μιὰ ποιήτρια ποὺ δὲν τὴ γνώρισα προσωπικά, ἀλλὰ τὴν εἶδα μιὰ φορά μόνο στὴ ζωὴ μου καὶ μάλιστα ἀπὸ μακριὰ⁽¹⁾. Μὲ τοῦτο ὅμως, δὲν πρέπει νὰ νομιστεῖ ὅτι ἡ φήμη τῆς Εὐαγγελίδου ὡς ποιήτριας δὲν κυκλοφοροῦσε πλατεῖα στὴν Πόλη. Τὸ ἐναντίο, τὸνὸμὰ τῆς ἦταν ἑξακουστὸ πλάϊ στ' ὄνομα τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου.

Ἀπὸ τὰ 1883 ποὺ ἡ ποιήτρια ἐμφανίστηκε ἕως τὰ 1896—97 ποὺ χάνω τὰ ἴχνη τῆς, δὲν ὑπάρχει Πολίτικο περιοδικό, ἡμερολόγιο, λεύκωμα, τὸ ὁποῖο νὰ μὴν περικλείνει ἔργο τῆς.

Πολὺ νέα ἡ Βιργινία Εὐαγγελίδου παρουσιάστηκε στὰ γράμματα, σὲ ἡλικία περίπου δέκα ἔξ χρονῶν, καθὼς τὸ ἀναφέρει ἡ ἴδια στὸ ποίημά της, «Εἰς ἓν ἄνθος» λέγοντας:

Ἐνὼ δὲ μόλις ἀριθμῶ δέκα καὶ ἔξ ἀνοίξεις

Ἡφαιστειώδεις ἐν ἐμοὶ αἰσθάνομαι ἐκρήξεις...

Καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Ε.Μ. (Ἄλφερ, μέλος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου, μεταφράζοντας τὸ ἴδιο ποίημα «Εἰς ἓν ἄνθος», «*A une Fleur*» καὶ δημοσιεύοντας τὴν μετάφρασή του στὸ «*Journal des Savants*» (Ἀπρίλιος 1884 σελ. 220)⁽²⁾. Οἱ πρῶτοι ὅμως στίχοι τῆς Εὐαγγελίδου δημοσιεύθηκαν στὸ περιοδικὸ τῆς Πόλης «Κόσμος» (1883), ποὺ τὸ διέφυγε ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ποιητῆ Ἡλία Τανταλίδου, Ἰωάννης Τανταλίδης.

Σ' αὐτὴ μέσα τὴν ἐκδοσὴ⁽³⁾ πλάϊ στίς μεταφρά-

1) Ἀντιγράφω ἐδῶ ὅσες πληροφορίες γνωρίζω γι' αὐτὴν παίρνοντάς τες ἀπὸ τὴ σελ. 1^η τῆς τρίτης στήλης τῆς μελέτης μου γιὰ τὸν Ἀνδρέα Σπαθάρη (Στερνοὶ Φαναριῶτες Λόγιοι) καθὼς δημοσιεύτηκε στὸ περιοδικὸ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» φυλλάδιο ἀρ. 10 τοῦ 1937 σελ. 7. Ἡ Βιργινία Εὐαγγελίδου κατοικοῦσε στὸ ὠραῖο χωριὸ τοῦ Βοσπόρου Μέγα Ρεῦμα (Ἀρναούτκιοι). Δὲ γνωρίζω οὔτε πότε γεννήθηκε οὔτε πότε ἀκριβῶς πέθανε. Τὴν εἶδα μόνο μιὰ φορά ἔχοντας ἐγὼ ἡλικία 20-22 χρονῶν. Ἔβλεπον μελαχροινὴ, λιγνὴ, μὲ ὠραῖα μαύρα μάτια καὶ μύτη γριπῆ. Ὁ Γ. Χασιώτης τὴν ἀναφέρει στὰ 1909 ὡς ζωντανή (Γ. Χασιώτου «Ἡ γλῶσσα τοῦ Ἑλλήνος, ὁ Πτωχοπρόδρομος καὶ ἡ Σχολὴ του» ἐν Κωνσταντινουπόλει 1909 σελ. 163). Ἡ Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴν Εὐαγγελίδου.

2) Ἀντιγράφω τὸ δημοσίευμα: «*Elle est (la poésie, τὸ ποίημα δηλαδὴ Εἰς ἓν ἄνθος) d' une jeune fille nommée Virginie Polychrone.* (Ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα της). *A peine âgée de dix sept ans, elle s' est déjà fait connaître par quelques productions poétiques où se révèle un talent véritable...*» Τὸ κομμάτι αὐτὸ καὶ τὶς πληροφορίες παίρνω ἀπὸ τὸν τόμο τῆς ποιήτριας «Ἐπεα Πτερόεντα» καθὼς θὰ τὸ ἀναφέρω πῶς κάτω. Τὸ ποίημα «Εἰς ἓν ἄνθος» πρωτοδημοσιεύθηκε στὸ «Ἡμερολόγιο τῆς Ἀνατολῆς 1884».

3) Στὸ περιοδικὸ τοῦτο ποὺ ἔχει πολλὴ σημασία φιλολογικὴ θὰ ξαναγυρίσω γράφοντας γιὰ τὰ πολιτικὰ περιοδικὰ τῶν τελευταίων πενήντα χρονῶν. Στὸ περιοδικὸ «Κόσμος» εἶταν συνδρομητὴς ὁ ἴδιος ὁ Σουλτάνος Ἀβδὺλ Χαμὴτ, στὴν εὐνοία τοῦ οὐοῦ τοῦ εἶχε συστήσει ὁ Ἀλέξανδρος Καραθεοδωρῆς (κοίταξε Μ. Ι. Γεδεών: Ἀποσημειώματα χρονολογίου ἐν Ἀθήναις 1932 σελ. 28).

σεῖς Ἀράβων καὶ Περσῶν ποιητῶν καμωμένες στὴν ἀρχαίᾳ γλῶσσα καὶ σὲ μέτρο ἐλεγειακὸ ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Καραθεοδωρῆ Παπᾶ, μεταφράσεις ἀρχαῖζουσες τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγγαβῆ, ποιήματα τοῦ Σπαθάρη κλπ., ἐμφανίστηκε δειλὰ-δειλὰ κι' ἡ ποιήτρια τῶν δέκα ἔξ ἀνοίξεων, ὑπογράφοντας μὲ τὸ ὄνομα καὶ τὴ βοσπορικὴ τῆς πατρίδα: Ἐν Μεγάλῳ Ρεῦματι, Βιργινία Π. Εὐαγγελίδου.

Ἀπὸ τότε οἱ στίχοι τῆς ποιήτριας πλανήθηκαν ἀπὸ περιοδικὸ σὲ περιοδικό, ἀπὸ ἡμερολόγιο σὲ ἡμερολόγιο, ὡς ὅπου συνάχθηκαν σὲ τόμο ἀπάνω κάτω διακοσίων σελίδων τιτλοφορούμενο «Ἐπεα Πτερόεντα»⁽⁴⁾ τυπωμένα μ' ἔξοδα κάποιου Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλου, ποὺ σ' αὐτὸν εἶναι κι' ἀφιερωμένο τὸ βιβλίον⁽⁵⁾. Στὴ δευτέρῃ σελίδα ὑπάρχει κι' ἡ ὑπογραφή τῆς ποιήτριας, ὑπογραφή ποὺ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀντικρύσει κανεὶς χωρὶς συγκίνηση.

Μέσα στὸν τόμο αὐτὸ περικλείνεται ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ ἔργο τῆς Εὐαγγελίδου, τὸ ἀρχαιότερο καθὼς φαίνεται, γραμμένο στὴν καθαρεύουσα καὶ τὸ νεότερο καὶ καλύτερο στὴ δημοτικὴ, ὅταν ἡ ποιήτρια ἀποσκοράκισε τὸ ψεύτικο κι' ἐγκολπώθηκε τὸ ἀληθινόν, καθὼς δείχνεται δὰ κι' ἀπὸ τὴ συνεργασία της στὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» καὶ νεότερα ποιήματα.

Μιὰ εἶναι ἡ κυριότερη νότα ποὺ κυριαρχεῖ στὰ ἔργα τῆς Εὐαγγελίδου διαπερνώντας ὁλόκληρη τὴν παραγωγή της. Ἕνας βαθὺς πόνος, ὁ ὁποῖος προέρχεται εἴτε ἀπὸ σβήσιμο ἐλπίδων, εἴτε ἀπὸ γελασμένο ἔρωτα, ἢ ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ θανάτου κοντά της.

Ἀπαισιοδοξία τὴν τυραννεῖ, ὅμως ποὺ δὲ φαίνεται ψεύτικη κι' ἐπιτηδευμένη, ἀφοῦ εἶναι τόσο διαρκής:

Τὰ πάντα ἐπὶ γῆς θνητὰ,
θὰ ἴδεις αὖριον ὡς λήρους
τούς τέως θεῖους σου ὀνειρούς.

(Ἡ Εὐτυχία)

Στάθηκε ἄραγε τόσο ἄτυχη σὲ κάποιον ἔρωτα ἢ ποιήτρια ὥστε πολὺ συχνὰ νὰ θρηνεῖ ἀπιστίες;

Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπιστία σου νὰ γράψω τὸνὸμὰ μου⁽⁶⁾
(Εἰς τὸ Λεύκωμά σου)

Τὸ βέβαιον εἶναι πὼς τὰ αἰσθήματά της εἶναι

1) Βιργινίας Π. Εὐαγγελίδου «Ἐπεα Πτερόεντα» ἀδελφ. τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως (ὑπ' ἀριθ. 819 καὶ ἡμερομ. 11 Σεβτιου—Ἀχρ 1307) Ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Νεολόγου 1890, σελίδες 206.

2) Ἡ ἀφιέρωση εἶναι ἡ ἀκόλουθη «Τῷ καλῷ μοι φίλῳ καὶ εὐεργέτῃ Κυρίῳ Κυρίῳ Μιχαήλ Ἀναγνωστοπούλῳ, ἀνδρὶ τὰ μάλα φιλομούσῳ καὶ τῶν Καλῶν Ζηλωτῇ εὐγνωμοσύνης ἐνεκεν τὴν βίβλον τὴν δε ἀνατίθημι ἢ ποιήσασα». Τὸν Ἀναγνωστόπουλο θεωρεῖ ἡ ποιήτρια εὐεργέτη της, γιατί πλήρωσε τὰ ἔξοδα τῆς ἐκδόσεως.

δυνατά κι' άπάνω άπ' όλα κυριαρχεί ό έρωτας (1).
 'Η Εύαγγελίδου είναι ρωμαντική.

'Η εύγενική ποιήτρια έρχόμενη σε σύγκρουση με τόν κόσμο άπογοιτεύεται. Δέ βρίσκει την ίκανοποίηση που ποθεί. Τις σκέψεις της και την ψυχική της κατάσταση την έκθέτει στο ποίημά της «Έξομολόγησις» όπου ζωγραφίζει τόν έσωτερικό της άγώνα.

'Αθώες και αστόχαστες στο ό κόσμο τó περβόλι
 Οι άλλες

Μά έγω πουλάκι άποφώλι
 Δέ γνωρίζω πώς διαβάζοντας τόν τόσο παθητικό τούτο στίχο θυμouμαι πάντα τόν κατόπιν από είκοσι σχεδόν χρόνια γραμμένο περίφημο στίχο του Moréas:

Jusqu' au bout je serai l' ennemi de moi-même.

'Η «Έξομολόγησις» της Εύαγγελίδου έξακολουθεί. Σύγκρουση με τόν κόσμο:

Μά έγω μ' αυτούς δέν προσκυνώ στην ίδια έκκλησία
 είδωλολάτρης έζησα μέσα σε κόσμο ξένο.

Και άλλου:

Γι' αυτό σάν ξένη είμαι στη γή, με τούς ανθρώπους μόνη.

Μέσα στα όρια ενός άρθρου δέν μπορώ να κάμω περισσότερη ανάλυση του έργου της Εύαγγελίδου, που άξίζει να εξεταστεί πιο πλατειά. 'Αναφέρω μόνο τά ποιήματα «Νά ψάλλω θέλεις;» «'Αφού δέν μ' άγασπας», «Είς ένα άθάνατον ψάλητην», «Πότε θά έλθης», «'Απάτη», «'Ο νυκτοπλάνης έραστής» κλπ. Έχουν τρυφερότητα, αλτρουισμό και κάποτε μεγαλοπρέπεια που όπως τó ποίημα «Είς ένα άθάνατον ψάλητην» είναι όλα γραμμένα σε μέτρο δακτυλικό:

Πώς δέν πετρώθηκ' ό χάρος έμπρός στη φωνή σου
 [Σειρήνα]

Πώς ένα μνήμα σ' έχωρεσε, γίγα, που άπειρος Κόσμος
 Δέν σε χωρούσε κι' έπόθησε χάρο τó άπειρον όλο;
 "Αστρο τών άστρων τó χάος ζητούσας...

Κατόπι από την έκδοση του τόμου της, η Εύαγγελίδου έξακολουθεί να πλανιέται πάλι σε ήμερολογία, λευκώματα κλπ. όπóταν εμφανίζεται συνεργάτισσα της «Φιλολογικής 'Ηχώς» δημοσιεύοντας τó «Μαραμένο Ρόδο» κλπ. Καί μόνο ή συνεργασία της στο περιοδικό αυτό άρκει να δείξει τó θάρρος και την ψυχική δύναμη της ποιήτριας.

Μόνο όσοι γνωρίζουν τις γλωσσικές ιδέες που επικρατούσαν κυριαρχικά την εποχή εκείνη στην Πόλη και στην 'Αθήνα και τη δύναμη των όσων τις ύποστήριζαν, μπορούν να νιώσουν τί σημαίνει για μία τοτινή γυναίκα άδύνατη κι' άπροστάτευτη

1) 'Ισως μερικοί αυτόνομομαζόμενοι νεωτεριστές μεμφθούν την ποιήτρια για την έρωτοπάθειά της μη βρίσκοντας τάχα σύμφωνα με τη σημερινή αντίληψη τόσο δυνατό πόνο. Μία πρόχειρη ματιά στη στήλη των αυτόκτονιών των έφημερίδων θά πείσει τούς τέτοιους εύκολότατα για τó δικό τους. Όμως ή ποιήτρια δέ σκέφθηκε ποτέ ν' αυτόκτονήσει, αφού δά στην εποχή της έρωτικές αυτόκτονίες ήταν σπανιότατες. Όσο για τόν ρωμαντισμό της δέν τόν βλέπω πολύ διάφορο από τόν «ώμο ρεαλισμό» που επιτηδεύονται πολλοί. Τίποτα δέν είναι κι' αυτός άλλο, παρά ένας άκρος ρωμαντισμός. Θέλω να πώ ότι και οι δυό θεωρίες είναι τó ίδιο πράγμα κυτταγμένο από την άναποδη όψη.

ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ

Μ' ωμορφες πράξεις στόλιζε την κάθε σου στιγμή
 κι' άν σε πικραίνουν, γέλα τους κι' άν σε μισούν, άκόμη
 πιότερη άγάπη δίνε τους και πιότερη συγγνώμη.

Κι' άν έρτει ή ώρα, μη θλιφής που άπ' τη ζωή θά λείψης
 πρόσσε μόνον, σά θά πās, να πās με δίχως τύψεις.

Χίος

ΦΩΤΗΣ ΑΓΓΟΥΛΕΣ

~~~~~
 να καταφρονήσει τόσες προλήψεις και να έρθει
 σε άνοιχτή σύγκρουση με τούς πιστούς των.

"Όμως ή ποιήτρια τόλμησε, και για τούτο είναι να την θαυμάσει κανένας.

Κατά δυστυχία ό θάνατος ήρθε πρόωρα να βάλει την πέτρινη σιωπή του στο γλυκόλαλο στόμα της Εύαγγελίδου. 'Η έκλεκτή γυναίκα πέθανε νέα στα σαράντα-σαρανταδύο ίσως χρόνια της ηλικίας της. Έτσι ή λογοτεχνία μας στερήθηκε μία γεμάτη αίσθημα ποιήτρια που μ' όλες τις άτέλειές της στη φόρμα και στο στίχο έχει θέση πολύ καλή πλάι στις συνάδελφές της.

Έξόν από ποιήματα ή Εύαγγελίδου φαίνεται ότι έγραφε και πεζά. 'Ο Γ. Χασιώτης αναφέρει ένα τιτλοφορούμενο ό «Πλαστογράφος», (1) τυπωμένο άγνωστο που.

Αναδημοσιεύω εδώ τó ποίημα της Εύαγγελίδου «Ξενητεία». Είναι τόσο δυσκολοεύρετα και δυσκολοαπόχτητα τά έργα της ποιήτριας ώστε είναι καλό οι στίχοι αυτοί να βρίσκονται εδώ άνατυπωμένοι.

ΞΕΝΗΤΕΙΑ

Πάλι με τρώγει ξενητεία τά σωθικά μου κρύα
 σ' αυτά τά έρμα χώματα δέ βρίσκα ήσυχία.
 Λαχτάρα πάντ' άκοίμητη φαρμάκι με ποτίζει,
 κ' έκει όπου νεκρώνομαι πάλ' ή ζωή αρχίζει.

Συννεφιασμένος ούρανός, φαρμακεμέν' άέρι,
 άχαρο χόμα έχθρικό
 ούτ' ένα χείλι φιλικό

με δίν' έλπίδα πώς θά δώ τó πρώτο μου λημέρι.

Κοιμήθηκα στον Βόσπορο και ξύπνησα στον 'Αδη,
 μέσα σε χώρα άφιλη σ' αλώνιο σκοτάδι.

Σε νύχτα που άλύπητα την δέρνει άνεμοζάλη
 κι' ούτε ένα τόπο δέν θωρείς να γύρης τó κεφάλι.
 Σ' αυτήν την γή που άγάπησα δέν φτάνει ή ματιά μου...

Σ' αυτήν όπου γεννήθηκα
 εκεί που αγαπήθηκα.

Την μνήμη της θά βρέχουνε τώρα τά δάκρυά μου.

Και σ' όπου αγαπήθηκες άπ' την καρδιά μου τόσο
 αγαπημένη Βόσπορε γεμάτη από δρόσο.
 "Όταν χαϊδεύεις μ' άργυρούς άφρούς τó άκρογιάλι
 ξεύρε πώς την άγάπη σου την σέρν' άνεμοζάλη
 άγέρι καταχθόνιο της ξενητείας την σβύνει,
 κι' όταν τó άστρο που πονώ
 σβύσει άργά στον ούρανό

στέναξε άγάπη μου, γιατί έσβύσθηκε κι' εκείνη.

("Έπεα Πτερόεντα σελ. 104)

Κλείνοντας τη μικρή σειρά των άρθρων μου για τούς αγαπημένους τούτους λογίους, άλλη επιθυμία δέν έχω, παρά τά σύντομα λόγια μου να είναι ένα εύπρόσδεκτο φτωχικό λουλούδι στη μνήμη τους.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

1). Γ. Χασιώτου αυτόθι σελ. 163.